

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВОТА ПРЕД СИСТЕМАТА ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ДЪЛГОТРАЙНИТЕ МАТЕРИАЛНИ АКТИВИ В ПРЕДПРИЯТИЕТО¹

(по примера на сектор С „Преработваща промишленост”, раздел 21.1
Производство на лекарствени вещества и продукти)

доц. д-р Анета Денева, ст. ас. Цанко Спасовски
катедра „Индустиален бизнес и предприемачество”

Резюме: Предприятията от различните сектори на индустриалното производство отдавна са осъзнали необходимостта от управление на своите активи. Нещо повече дейностите по това управление са станали неотменим атрибут на фирмените стратегии за повишаване на потенциала и финансовата сигурност на стопанските единици. Резултатите от тяхното приложение в редица големи индустриални компании намират израз в намалението на разходите за поддръжка в рамките на 20-40% и нарастване обема на произведената продукция с 5-10% без да се налага извършването на допълнителни капиталови инвестиции. Определящи при избора на дадена система за управление на активите са характера и динамиката на индустриалния сектор, пазарната среда и съществуващите нормативни и регулаторни ограничения.

Предприятията от сектор С “Преработваща промишленост”, раздел 21.1 „Производство на лекарствени вещества” са с утвърдено място в общата структура на нашето индустриално производство. През последното десетилетие те претърпяха редица трансформации, свързани с промяна на формата на собственост и обновяване на производствените мощности. С навлизането на мощните международни компании като “ГлаксоСмитКлайн” и „Актавис” се създадоха възможности за реалното изграждане на системи за управление на активите.

Ключови думи: дълготрайни материални активи (ДМА); системи за управление; предприятие; фармацевтичен сектор.

Abstract: Enterprises of different industrial production sectors have realized a long time ago necessity of asset management. Even more these management activities have become irreversible firm strategy’s attribute for increasing potential and finance security of the economic units. Their practice in a few big industrial enterprises result in decreasing operative expenditure in 20-40 % and increasing the capacity of production with 5-10 % without necessity of additional capital investment. The choice of one or another asset management system is determined by the character and dynamic of the industrial sector, market environment and the existing law restricts.

¹ Настоящата статия е резултат от реализирането на научноизследователски проект № 27 към Института за научни изследвания на тема “Предизвикателствата пред системата за управление на дълготрайните материални активи в предприятието” – ръководител на екипа: Доц.д-р Анета Денева, ф-т ПТБ, к-ра ИБП. Членове: доц.д-р Иван Тотев, ИБП; ст.ас.Цанко Спасовски, ИБП и студентите Полина Василева, Зорница Кирилова, Геграна Христова.

The Enterprises from section 21.1 “Production of pharmaceutical drugs” have established place in the overall structure of our industrial production. Over the last decade companies from the sub-sector suffered a number of transformations associated with a change of form of ownership and renovation of production facilities. With the advent of powerful international companies like “GlaxoSmithKline” and “Actavis” opportunities were created for the actual construction of systems for asset management.

Key words: asset, asset management; enterprise; pharmaceutical sector

Изискванията и възможностите пред съвременното индустриално производство са твърде различни от предишните. Днес то функционира в условията на равнопоставеност на собствеността, на свободна инициатива и конкуренция, на европейски стандарти и ограничения. Паралелно с това индустриалното производство стана и много по-уязвимо и зависимо от тенденциите в световната икономика. Доказателство за това е стопанската криза, която остави своя пряк отпечатък и върху състоянието на предприятията от българската индустрия. Именно тя изтласка на преден план проблема за тяхното реструктуриране и реорганизация с цел постигането на положителни финансови резултати и по-висока степен на използване на производствените фактори. Сред тези фактори съществено и значимо е мястото на активите на предприятията и в частност на дълготрайните материални активи (ДМА), които са основа за формиране на тяхното имущество.

С цел осигуряването на по-висока степен на ефективност на тези активи се утвърди практиката на разработване и прилагане на системи за управление на активите на предприятията. Създаването и постоянното обновяване на подобни системи е от съществена важност при ефективното управление на всяка компания - от малка работилница до индустриален комплекс. Те премахват субективния елемент при оценката на състоянието и степента на използване на съоръженията и подмяната им с нови.

В резултат на правилното изграждане и прилагане на подобни системи се постига значително съкращаване на разходите по поддръжка на производството и нарастване на обема на произвежданата продукция. Освен това се намалява необходимостта от осъществяване на допълнителни финансови инвестиции за покупка на машини и съоръжения, а това е от особена важност в условията при които функционират нашите индустриални предприятия.

Значимостта и необходимостта от прилагането на подобни системи в нашата стопанска практика ни даде основание за разработването на настоящия проект, който има за цел проучване на състоянието, проблемите и перспективите на системата за управление на дълготрайните материални активи в предприятията от *сектор С „Преработваща промишленост”, раздел 21.1 Производство на лекарствени вещества и продукти*. Тази цел намира израз в решаването на следните задачи:

- Обзор и анализ на съществуващите методики за оценка на състоянието на ДМА в предприятието;
- Анализ на най-често използваните системи за управлението на ДМА на предприятието;
- Идентифициране на основните проблеми, свързани със управлението на ДМА;
- Провеждане на анкетно проучване, систематизиране и обобщаване на данните за състоянието на ДМА на предприятията от сектор

“Преработваща промишленост”, раздел 21.1. „Производство на лекарствени вещества и продукти”.

В унисон с така формулираната цел за обект на изследване са избрани предприятията от раздел „Производство на лекарствени вещества и продукти” на сектор С - „Преработваща промишленост”, а за предмет – съвременните системи за управление на ДМА .

Анализираният раздел е избран не случайно. Като причини за този избор могат да бъдат изтъкнати следните обстоятелства:

1. Фармацевтичното производство не е нов за икономиката ни отрасъл. То има над 70 годишна история у нас.
2. В него напълно са приключили процесите по приватизация и трансформация на собствеността.
3. Техничко-технологичното равнище на предприятията от този икономически раздел е много добро. Сравнено с останалите раздели на индустриалното производство това равнище е значително по-високо и отговаря на изискванията на съвременната икономика.
4. Потребител на неговата продукция е цялото население на страната. От нейното равнище и качество зависи здравето и работоспособността на хората.
5. Произвежданата продукция е конкурентноспособна и част от нея се реализира на световните пазари.

Всичко това ни дава основание да твърдим, че разделът за производството на лекарствени вещества и продукти е с национална значимост и до голяма степен определящ за съвременната българска индустрия.

Изследването обхваща част от предприятията, функциониращи в посочената област. Времевия период включва месеците август – октомври 2009 г. При неговото извършване са приложени два основни подхода:

- проучване на предишни изследвания и анализи на системите за управление на дълготрайните активи;
- анкетно проучване на предприятията.

Място и роля на ДМА в предприятието

Понятието „дълготраен актив” се установява в стопанската ни практика нормативно през 1991 година с приемането на Закона за счетоводството. Съгласно изискванията на Счетоводните стандарти под актив се разбира *„придобит и контролиран от предприятието материален, нематериален или финансов ресурс в резултат на минали събития, чиято експлоатация му осигурява определена бъдеща икономическа изгода.”*²

Активите на всяко едно предприятие независимо от неговата големина, форма на собственост и отраслова принадлежност се разграничават на дълготрайни и краткотрайни. Като дълготрайни активи се обозначават обектите, в които предприятието е направило **дългосрочни инвестиции** за реализиране на дейността си. В преобладаващата си част те приемат формата и съдържанието на средствата на труда и формират икономическата мощ на предприятието, запазват натурално–веществената си форма в продължение на много производствени цикли, поради което в рамките на даден отчетен период пренасят на части стойността си в състава на разходите за дейността, което означава, че са амортизируеми.

² Денева, А. Икономически основи на предприятието, В. Търново., Абагар, 2006, с.112

Съотношението на отделните елементи във видовете ДА на фирмата характеризира **елементната** им структура. Върху тази структура влияят множество фактори, като отраслова принадлежност, вид на предприятието, особеност на произвежданите изделия и др. Отделните видове дълготрайни активи на фирмата се делят на четири основни групи: *материални дълготрайни активи; нематериални дълготрайни активи; финансови дълготрайни активи и положителна /търговска/ репутация.*

Съотношението между материалните, нематериалните и финансови активи и положителната репутация определя тяхната **видова** структура. В повечето предприятия тази структура се характеризира с преобладаващ дял на ДМА. Независимо от тенденцията на нарастване на ролята на НДА и ФДА при пазарна икономика това съотношение като правило се запазва, тъй като ДМА са свързани най–пряко с цялото движимо и недвижимо имущество и с осъществяване предмета на дейност на фирмата.

Дълготрайните активи са най–важната съставна част от всички активи в едно предприятие. В техния състав се включват сгради, земи, гори и трайни насаждения, продуктивни и работни животни, машини, съоръжения, оборудване, транспортни средства, стопански инвентар и др. ДМА.

Материалните дълготрайни активи са икономическата форма на средствата на труда, които предприятието притежава. Те от своя страна се характеризират със следните структури, информацията от които се използва за стопанския анализ:

а/ икономическа структура – показва съотношението между материалните, нематериалните и финансовите дълготрайни материални активи.

б/ технологична структура – показва дела на технологичните разновидности в рамките на отделните елементи на ДМА.

в/ възрастова структура, показваща дела на различните възрастови групи в ДМА, които са до пет години, от 5 до 10 години, от 10 до 15 години, от 15 до 20 години и над 20 години. Този вид структура има силно изразена двустранна връзка с иновационната и инвестиционната стратегия на фирмата.

Структурите на ДА са динамични съотношения. Те са различни както за различните видове предприятия, така и за отделните етапи от развитието на дадено предприятие.

Управление на ДМА в предприятието

Терминът „управление на дълготрайните материални активи“ е с доста широко съдържание. Обикновено под „**управление на активите**“ в практиката се разбира тяхното придобиване, заприходяване, амортизиране на актива и пренасяне на части от стойността му в присъщите за предприятието разходи.

С цел по-доброто следене и отчитане на състоянието на ДМА в предприятието се налага разработването на определени **типови документи**, отразяващи движението на ДМА. Към тях се отнасят:

- *Поддържане на картотека на активите* – тя задължително съдържа: инвентарен номер, регистрационен номер, описание, категория и др.;

- *Категоризация на ДМА* – групиране на ДА съобразно счетоводното им отчитане и разпределение на разходите за амортизация;

- *Коефициенти на амортизация* – счетоводни, допълнителни, себестойностни и данъчни;

- *Амортизационен план* – данъчен и счетоводен;

- *Връзка счетоводство-актив* – сметка на актива, на преоценките, на печалбата, на загубата, необлагаеми резерви и извънредни приходи от този актив;

- *Счетоводни сметки на амортизациите* (разходи за амортизации) – счетоводни, данъчни, себестойностни, допълнителни и на не-активност;

- *Счетоводни сметки на амортизираните активи*;

- *Други данни за актива* – клон, отдел, вътрешно-фирмени прехвърляния, МОЛ и др.;

- *Поддържане на финансови данни на активите*;

- *Подобрения – Допълнения*;

- *Автоматично начисляване на амортизациите*, възможност за анулиране на начислени амортизации;

- *Преоценки*;

Съществуват четири основни области, предлагащи значителен потенциал за успех при въвеждането на програма за управление на активи.³

Намаляване на оперативните разходи - Най-лесно за постигане е намаляването на оперативните разходи чрез намаляване на разходите за поддръжка и ремонт. Важното в това направление е да се определят обърканите или неефективни бизнес процеси и инфраструктура, генериращи загуби, и да се подменят с нови, добре функциониращи. Допълнителен ефект има и въвеждането на по-добро планиране на работата и управление на ресурсите. Важен инструмент в тази насока е въвеждането на индикативни показатели за ефективност.

Увеличаване на обема продукция - Голяма част от компаниите са изчерпали традиционните методи за оряване и оптимизация на разходите. Промени в организацията на бизнеса като аутсорсинг, ИТ иновации са дали своя принос в тази насока. Една от малкото оставащи възможности е да се увеличи продуктивността на активите. Най-ефективният начин за това е да се максимизира използваемостта им чрез увеличаване на надеждността им посредством ефективна програма за управление на активи.

Спестяване на капиталови разходи - Когато пазарното търсене на продукта на компанията нараства, съществува естествена мотивация за инвестиране на допълнителен капитал с цел разширяване на производствения капацитет. Ако използваемостта на активите е по-малка от 70%, съществува значителна вероятност за постигане на желаното производствено разширение чрез внедряване на програма за управление на активите, водеща например до увеличаване на използваемостта до 90%. Този механизъм понякога дава най-значими финансови резултати, тъй като спестява средства за инвестиции в нови съоръжения.

Оптимизиране на ресурсите на склад - Суровините, готовата продукция, резервните части и оборудването, държани на склад в големи количества, внасят известно успокоение при ниска надеждност на производствения процес. Те обаче представляват значителен дял от стойността на активите, отразяват се в корпоративните счетоводни баланси и въздействат негативно върху нивото на печалба. При внедряването на система за контрол на активите и последващото повишаване на надеждността складовите наличности могат да се намалят значително без нарастване на риска за прекъсване на производствения процес.

³ Вж. www.utilities.bg/ Ютилитис- бизнес медиа за инфраструктура и енергетика, публични и комунални услуги бр. 73, ноември 2009.

Основни системи за управление на ДМА

Системите за управление на активите отдавна са доказали своята роля и значение в съвременните индустриални предприятия. Тяхното използване се свързва приоритетно с намаляване на разходите по издръжка на предприятията и нарастване на обема на произвежданата продукция. В световната практика с най-широко приложение са две основни системи за управление на активите – ERP и EAM.⁴

ERP идва от Enterprise Resource Planning (Планиране ресурсите на предприятието) - абривиатура, наложена за обозначение на системи за управление.

Представлява интегрирана софтуерна информационна система, която се грижи за планирането и управлението на всички ресурси в едно предприятие - планиране, бюджетиране и контрол в областта на производството, доставките, продажбите, складовото стопанство, ресурсите, проектите и счетоводната дейност. Има за цел да обхване всички звена и бизнес процеси от живота на една компания.

Интегрирана система е система, в която информацията се въвежда веднъж и без допълнителна обработка (в реално време) се отразява във всички модули и подсистеми, като става достъпна за всички потребители.

ERP замества традиционните счетоводни, складови, маркетингови и т.н. информационни системи, като ги обединява в единна, унифицирана програма, разделена на взаимно свързани модули според отделните сектори в едно предприятие. Предназначена е за автоматизиране на управлението и отчетността.

Повечето системи от този тип разрешават имплементацията на отделни модули покриващи един или повече бизнес процеси.

За разлика от ERP системите, които обхващат всички информационни потоци във фирмата, **EAM** от Enterprise Asset Management (Управление активите на предприятието), фокусират върху оптимизирането на една специфична функция в организацията - поддръжката и управлението на активите. Възможно е в използвания от компанията ERP софтуер да съществува модул за поддръжка и управление на ремонтите, но на практика той предоставя много ограничена функционалност. Целта му до голяма степен е да обслужва управленската отчетност, а не да обхваща в детайли работата на екипите по поддръжка.

Системите за управление на активите (EAM) първоначално възникват с цел ефективно проследяване на процеса на изхабяване на IT активите в компанията. Динамиката на бизнеса и непрекъснатият стремеж към по-висока производителност и печалба обаче бързо разкриват потенциала от използването на EAM в много по-разнообразни дейности и процеси.

В момента целите, с които се внедряват EAM системи, обхващат от автоматизиране на процесите по ремонт и поддръжка до следене на работата на машините по избрани показатели и автоматично известяване при отклонение от нормите. В резултат се повишава ефективността на екипите по поддръжка. Днес системите за управление на активите на предприятието (EAM) позволяват да се поддържа, управлява и оптимизира използването на всички дълготрайни активи, включително производствено оборудване, съоръжения, автопарк, заетост на площи.

⁴ Вж. www.llpgroup.com/bg/ LLP с решение за ефективно управление на активите

Подобно на познатите ERP системи решенията за управление на активите също са изградени на модулен принцип. Това позволява на компаниите да избират и използват само онези функционалности, които отговарят на спецификата на тяхната дейност и на стратегическите цели, които си поставят.

Основната цел на функцията поддръжка във всеки бизнес е да осигурява необходимия капацитет на активите, както и тяхната разполагаемост, като по този начин подпомага изпълнението на целите на организацията.

Решението за ефективно управление на активите **INFOR EAM**⁵ е интегрирано решение с уебархитектура, изградено на модулен принцип. То подпомага компанията в управлението на нейните активи, на информацията за тях и дейностите по тяхната поддръжка. Може да се интегрира с използваното в компанията ERP решение.

Системата позволява достъп до информацията през браузър, от отдалечени точки и през мобилни устройства. Тя е с удобен интерфейс и се преконфигурира бързо, което позволява на компаниите да управляват ефективно целия процес на поддръжката на активите, като създават и запазват конфигурации на авто и машинен парк, присъщи и специфични само за тяхната дейност.

Системата разполага с приложения, насочени към конкретни индустрии като производство, управление на сгради и съоръжения, фармация и биотехнологии, транспорт и управление на автопарк, организации от публичния сектор, комунални услуги, вкл. управление на ремонтни дейности, поддръжка на пътна инфраструктура, управление на тръбопроводна мрежа и др.

Някои от модулите на INFOR EAM са: управление по йерархия на активите, бюджетиране, център за аварийна поддръжка, управление на проекти, превантивна поддръжка, ремонтна дейност, гаранционна поддръжка и др. Системата е допълнена с модул за анализи и генериране на отчети. Тя позволява детайлно да се изчислява себестойност на ремонтите, да се планира превантивна поддръжка, да се разпределят ефективно задачите към мобилните екипи. Също така подпомага оптималното използване на сгради и съоръжения и анализа на експлоатацията и възвръщаемостта на активите.

Макар инвестицията в системи за управление на активите да е сериозно решение, тя се възвръща бързо. Допълнителните ползи, които компаниите постигат с внедряването им са свързани с:

- Максимализиране ефектите от поддръжката и подобряване на работата на наличните активи: обхващат се в детайли всички етапи от живота на актива, което позволява продължителна експлоатация и увеличаване на производителността му, включително планиране на инспекциите, изготвяне на контролни списъци, проследяване на предписания за последващи действия.

- Оптимизиране на запасите от резервни части чрез средства за контрол и управление на наличностите, планиране на ремонтите, автоматизиране на поръчките и др.

- Оптимизиране на броя на служителите по поддръжка чрез ефективно управление и разпределяне на задачите, изготвянето на оптимални графици, предварително резервиране на необходимите им ресурси.

- Намаляване на времето на престой на машините и оптимизиране на използването на площите

⁵Вж. www.llpgroup.com/bg/ LLP с решение за ефективно управление на активите

- По-ефективно вземане на решения благодарение на събираната детайлна информация за активите и вградените в системата инструменти за отчетност и анализ.
- Спестяване на разходи по придобиване на ДМА чрез осигуряване на максималната им ангажираност, оптимално натоварване и минимален престой за ремонт.

Основни характеристики на избрания отраслов раздел

Производството на лекарствени вещества и продукти е обединено в раздел 21 от Националната класификация на икономическите дейности и е съставна част на Сектор С „Преработваща промишленост” на тази класификация.⁶ То включва производството на лекарствени вещества и смеси и на медицински продукти.

Съгласно Закона за лекарствата и аптеките в хуманната медицина, производство на лекарства са всички операции, свързани с набавянето на материалите, тяхното обработване в производствения процес, включително опаковане и етикетиране, качественият контрол, освобождаването на партидата, съхранение, експедиране и свързаният с тези операции контрол.

Тъй като лекарствата имат двустранната роля - от една страна като продукт, предназначен за човешкото здраве, а от друга като стока, фармацевтичният сектор е един от най-силно регулираните в цял свят.

Неговата регулация включва редица взаимосвързани дейности, имащи за цел предпазване здравето на обществото. Тези дейности се разграничават на нормативни и административни.

Нормативното регулиране се осъществява чрез действащото лекарствено законодателство, което включва Закона за лекарствата и аптеките в хуманната медицина (ЗЛАХМ)⁷ и приетите подзаконовни нормативни актове към него.

Административно регулиране при производството, вноса и износа на лекарства се осъществява от Министерството на здравеопазването и Изпълнителната агенция по лекарствата.

Министерство на здравеопазването издава разрешенията за търговия на едро с лекарства (внос, износ и търговия на местния пазар). Вносът на лекарства в страната се осъществява от производители или търговци на едро с лекарства, получили разрешения по реда на ЗЛАХМ. Съгласно Постановление № 233 на МС от 08.11.2000г. за външнотърговския режим на Република България⁸. Относно износа на лекарства не се констатират ограничения, извън условието експортът да се осъществява от търговци на едро с лекарства и от производители на медикаменти.

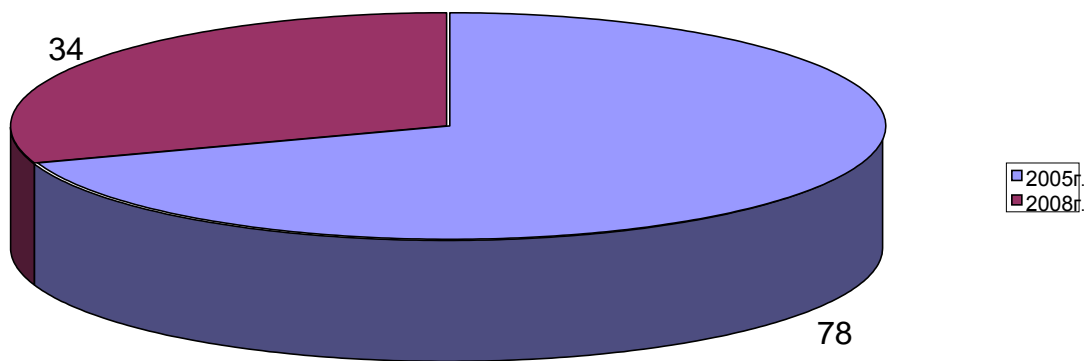
Данните за общия брой предприятия в наблюдавания раздел са противоречиви. Съгласно извадката на НСИ през периода 2002 – 2005 г. техният брой варира от 61 до 78 предприятия. През следващите години този брой значително намалява за да достигне до 34 – през 2008 г. (фиг. 1).

⁶ Вж. www.nsi.bg/Classifics/KID_2008

⁷ / обн. ДВ, бр.36/18.04.1995г.

⁸ обн. ДВ, бр.93/14.11.2000г., посл. изм. бр.9 и бр.78 2005г.

Общ брой фармацевтични предприятия в страната

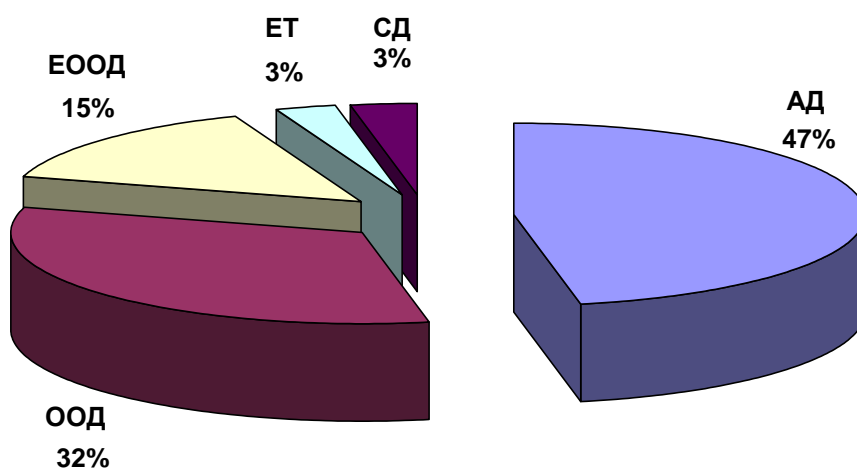

Фиг. 1

Обяснението за наблюдаваните резки промени се крие във факта, че през тези години бяха осъществени основните трансформации в предприятията от раздел „Производство на лекарствени вещества и продукти“. Именно тогава част от предприятията бяха закупени от мощната международни компании като „Актавис“, „HUYE“ и др. Някои от съществуващите малки фирми се обединиха в Софарма с цел по-висока конкурентноспособност. Всичко това доведе до намаляване на броя на действащите предприятия за сметка на тяхното по-високо технико-технологично равнище и конкурентноспособност.

По форма на регистрацията преобладаващи са регистрираните акционерни дружества и дружествата с ограничена отговорност (фиг. 2).

Структура на предприятията от изследвания сектор по форма на регистрацията

Фиг. 2

Безспорно е, че именно това са формите даващи възможност за много по-широк предмет на дейност, по-добро финансиране и прилагане на съвременни системи за управление. Това е и обяснението за наличието в изследваните предприятия на съвременни модерни системи за контрол на качеството, за организация на производствената дейност и т.н. По-голямата част от тях работят на основата на т.н. добри производствени практики (GMP)⁹. Тези практики представляват по своята същност нормативно установена система от мерки, които осигуряват спазването на принципите и изискванията за производството на лекарства както към момента на разрешаване на производството на лекарства, така и периодично след разрешаването им.

С прилагането на добрата производствена практика се осъществява и контрола на качеството в компаниите от фармацевтичния сектор по отношение на намаляване случаите на замърсяване, смесване и грешки. Това създава определена степен на защита относно използването от страна на клиента на продукт, който е неефикасен или дори опасен.

Териториалното разположение на предприятията е неравномерно. По-голямата част от тях се намират във вътрешността на страната. При избора на тяхното местоположение основна роля са играли демографския и социалния фактор. Не бива да се пренебрегва и факта, че това са мощности, които в по-голямата си част са изградени при съвсем други условия на функциониране на икономиката ни. Тогава съображенията при избора на местоположение са били доста по-различни от сегашните. При новосъздадените предприятия като Чайка фарма - Висококачествените лекарства АД, Фармацевтични заводи Милве АД и др. водещи при избора на място са икономическите фактори.

Що се отнася до заетите в сектора, предоставената ни информация¹⁰ е по тримесечия за настоящата 2009 г. като се наблюдава намаление в броя им (табл.2).

Табл.2

Наети лица

Икономическа дейност	Тримесечия на 2009г.		
	1-во	2-ро	3-то
Преработваща промишленост (общо)	664 572	644 641	631 529
Производство на лекарствени вещества и продукти	7 079	6 971	6 919
Дял на заетите в производството на лекарства(%)	1.07	1.08	1.10

Въпреки тенденциозното съкращение на персонала, съпоставени с общите за преработващата промишленост данни се наблюдава слабо

⁹ Good Manufacturing Practice (GMP)

¹⁰ По данни на НСИ

повишаване на делът на заетите в производството на лекарствени вещества и продукти. Това говори за едни по-умерени темпове на освобождаване на заетите в сравнение с тези от другите сектори. Въпреки това от началото на 2009 г. броят на наетите лица във фармацевтичните предприятия е намалял с около 160 души.

След обработване на резултатите от направеното анкетно проучване се констатира, че родните производители на лекарства оценяват следните макроикономически условия в страната като лоши – социални; политически; демографски. Като умерени оценяват - икономическите; законодателните; производствените и технологичните условия.

За съжаление нито едно от анкетиранията предприятия не оцени дадени условия като добри, като това се отнася както към оценката за 2008 г., така и за прогнозата за 2009 г.

В повечето случаи като бизнес партньори се посочват български фирми с персонал между 100 и 249 души.(вносители-износители), като тенденциите се запазват и през настоящата 2009г.

За осигуряване на необходимите ресурси от доставчици и при продажбата на продукцията си на клиенти, повечето предприятия разчитат на директни доставки и големи дистрибутори.

Нито едно от предприятията, производители на лекарства не е участвало в проекти както с правителствени, така и с неправителствени институции и организации.

Положителните характеристики в бранша, определени като благоприятстващи бизнеса са:

- добре развита инфраструктура
- териториално разположение на клиентите
- възможност за разрастване на бизнеса
- наличие на високо квалифицирани специалисти

Основните проблеми в бранша, затрудняващи бизнеса като цяло, според анкетиранията са:

- несъвършенства в нормативната уредба
- липса на достатъчно пари
- неблагоприятна структура на разходите

Всеки един от анкетиранията изтъква несъвършенствата в нормативната уредба като основна предпоставка за възникващите проблеми и затруднения.

Като най-важни конкурентни предимства се посочват качеството на продукта/услугата, образование на собственика/управленския екип, опита и организационните умения на собственика/ управленския екип, висококвалифицирания персонал, съвременните технологии, съответствието на всички стандарти и изисквания на Европейския съюз, активната иновационна дейност.

Като силни страни на конкурентните предприятия, анкетиранията отбелязват цените на продукцията, както и разходите за производство. Всички останали показатели се считат като слаби страни на конкуренцията. По-конкретно това са:

- ✓ Качеството на продукцията
- ✓ Техничко-технологичните параметри на продукцията
- ✓ Квалификацията на персонала
- ✓ Финансовите ресурси
- ✓ Достъпът до информация
- ✓ Връзките и комуникациите

- ✓ Нововъведенията
- ✓ Партньорите в бизнеса
- ✓ Мениджърския опит

Техническите и технологични особености на производството в избрания раздел са:

- високи стандарти и изисквания към качеството;
- малък обем на партидите;
- многоетапност на производствените процеси;
- използването на различни материали и апаратура;
- гъвкавост и развитие на производственото портфолио и др.

От **икономическа страна** особеностите се характеризират с:

- необходимост от големи първоначални инвестиции;
- бърз темп на нарастване на производствения капацитет;
- скъпи и ограничени възможности за набавяне на изходните суровини;
- висока стойност на развойните дейности;
- високо ниво на възвръщаемост на инвестициите и гарантирана печалба поради различни социални и демографски фактори.

Въвеждането на пазарните принципи в българската икономика извади на преден план въпроса за ефективността на производството. Общо произведената в страната фармацевтична продукция (по цени на производител, без търговски надценки), в това число лекарствени вещества и продукти, е 445 414 хил.лв за 2002г., 478 380 хил.лв. за 2005г. и 437 052 хил.лв за 2008г. - по данни на НСИ. От тях е видно, че:

-произведената продукция в стойност в групата на лекарствените продукти се характеризира с нестабилни трендове. С тенденция на понижение са отчетените обеми за лекарствените продукти .

-за периода като цяло, пикът в националното производство на лекарства е постигнат през 2005г.,

-производството на лекарства у нас отбелязва значителен спад и през 2008г. отчита едни от най-ниските стойности.

За 2008г. количеството продажби на лекарствени продукти превишава произведеното количество с 262 265 хил. кг. готова продукция. Тази тенденция се наблюдава при лекарствените продукти, съдържащи хормони, но несъдържащи антибиотици както и при лекарствените продукти, съдържащи алкалоиди или техните производни, но несъдържащи хормони или антибиотици. Оказва се, че единствено групата на лекарствените продукти, съдържащи пеницилини или други антибиотици е отбелязала по-големи количества на производство пред тези на продадена продукция.

От информацията на НСИ, следва, че производството на лекарства се е свило с близо 30 % в сравнение със съответния месец на миналата 2008г. Ако за база се приеме по-далечната 2005г. изводите се запазват като намалението е около 20 %. Увеличение се наблюдава единствено в сравнение с предходния месец- м.септември, но отбелязания ръст е едва 6% и не повлиява значително на наложилата се напоследък тенденция от свиване на производството. Аналогична е ситуацията в преработващата промишленост, като процентите на изменение са по-малки. В сравнение с 2005г. стойностите на производство като цяло се запазват като има едва забележим спад от 2%. Но съпоставяйки индекса на производство на преработващата промишленост от м.Октомври 2009г. с този на съответния месец на 2008 година, тенденцията на намаление на

производството бележи близо 22%. Аналогично на производството на лекарствени вещества и продукти индекса на промишленото производство се е покачил с 3.4.

Фармацевтичните предприятия не променят често асортимента на продукцията си. В повечето случаи това се случва на 5 или повече години. В хода на изследването стана ясно, че в структурата на продуктите от номенклатурата на предприятията от изследвания раздел основен дял - 80%-95% заемат продукти, които са отдавна на пазара и имат стабилни продажби. Делът на продуктите, завоюващи нови позиции, чиито продажби непрекъснато нарастват е близо 5%-20%. В някои от предприятията липсват нови продукти, които да навлизат на пазара.

Средната възраст на машините и оборудването е от 5 до 10 години. Предприятията от раздела не инвестират всяка година в нови машини и оборудване, още по-рядко са инвестициите в нови технологии. Когато това е налице се разчита както на български, така и на чуждестранни фирми, като нито една от запитваните фирми не е закупувала употребявани машини.

Само някои от фармацевтичните предприятия предоставят иновационни продукти (стоки или услуги) на пазара. Когато това е налице в повечето случаи продуктите иновации във фирмите от изследвания раздел са резултат от нови функционални части или елементи.

Продуктовите иновации са стоки или услуги, предоставяни от фирмата на пазара, които са нови или значително усъвършенствани по отношение на техните основни характеристики. Повечето анкетирани ги посочват като следствие на направени технически подобрения или изменения. Най-често срещаната продуктова иновация е въвеждането на нови лекарствени форми, като приходите от продажби на такива нови продукти стига до 20%. Неблагоприятен е факта, че процесни, организационни и маркетингови иновации са слабо застъпени в предприятията. Като извършени иновационни дейности през 2009г. участниците в анкетата посочват предимно научноизследователски дейности, извършвани от фирмата.

Системи за управление на ДМА в предприятията от изследвания раздел

Една от особеностите на ДМА е, че те участват многократно в производствения процес и пренасят стойността си постепенно и на части в себестойността на произвежданите продукти. Стратегията за управление на ДМА се формира съобразно техните особености и се осъществява в няколко направления:

- Постепенно инвестиране с цел усъвършенстване на материално-техническата база и следене на състоянието на ДМА.
- Усъвършенстване структурата на ДМА- трябва да се ограничават разходите за пасивни активи (сгради) и да се увеличават разходите за машини, съоръжения и оборудване, които са свързани с производствените мощности, с количеството и качеството на произвежданите стоки и услуги.

За да бъде една фирма ефективна и конкурентноспособна тя трябва да има добре изградена система за управление на активите. Чрез нея могат да се проследяват и управляват придобиването, експлоатацията и поддръжката на материалните активи с цел избягване на непредвидени ситуации в оперативната дейност и намаляване на оперативните разходи. Това решение дава възможност за оптимизиране на ресурсите за поддръжка, повишаване на

производителността на оборудването и персонал, увеличаване на ефективността на наличните материали и подобряване на гаранционното обслужване.

В хода на изследването установихме, че голяма част от производителите на лекарства в страната нямат въведени системи за управление на дълготрайни материални активи.

В съотношението на отделните елементи от списъка на ДМА на фирмите към 2008г. (технологичната структура), най-голям е дялът на машините и съоръженията 60%- 70%. Следват сградите чийто дял представлява от 5% до 40%.

По-голяма част от ръководителите във фармацевтичните предприятия разчитат на редуциране на разходите за поддръжка и ремонт и въвеждане на по-добро планиране на работата и управление на ресурсите като най-често използвани начини за намаляване на оперативните разходи.

Като метод за увеличаване обема на продукцията компаниите залагат предимно на увеличаване продуктивността на активите. Малка част от компаниите разчитат на въвеждане на ефективна програма за управление на активите или промени в организацията на бизнеса.

Водеща тенденция в развитието на фармацевтичната индустрия са сливанията, като единия вариант е окрупняване с цел решаване на общи проблеми, а другия е обединяване с цел разширяване на предлаганата листа и по-добри позиции на пазара в бъдеще. Под силния натиск на увеличаващите се разходи за маркетинг и научноизследователска дейност, силната конкуренция на генеричната индустрия и намаляването на публичните средства за здравеопазване компаниите се стремят да се обединят за да увеличат приходите си и пазарната капитализация.

От особено значение за изследваните предприятия е и водената браншова политика. По-голяма част от местните производители – участници на пазара на производство на лекарства са членове на Сдружението на българските фармацевтични производители. По данни на СБФП, в него членуват най-големите износители, най-големите данъкоплатци и най-големите инвеститори в страната.

През анализирания период български фармацевтични производители са членували и в други браншови организации като: БТПП, Съюз на работодатели в България, Асоциация на научноизследователските фармацевтични производители в България (ARPharmM), Европейска асоциация на генеричните лекарства (European Generic medicines Association - EGA) ; Европейска асоциация на генеричните производители (EOA); Европейска организация на производителите на лекарства, продаващи се без рецепта, т.нар. OTC (AESGP), Европейска организация на малките и средни фармацевтични компании (SMC).

Производствените ръководители единодушно смятат, че за да се засили дейността на браншовата организация и да се подпомогнат по-ефективно членовете ѝ трябва да се подобри взаимодействието с държавните институции, както и по-висока инициативност за промени в нормативната уредба.

По мнение на фармацевтичните производители е необходимо да се осъществят промени в данъчното законодателство. Те ще спомогнат за стимулиране производството на нови продукти, което в последните няколко години е слабо застъпено в родните предприятия. По-конкретно такива необходими промени са скъсяване на сроковете и опростяване на проверките и ревизиите при възстановяване на ДДС, акцизи и др.

Най-често изразяваните препоръки за промени във външнотърговската политика на страната са намаляване на таксите при регистрация на лекарствените продукти в Европейските държави с цел стимулиране на продуктите иновации и износа.

По отношение на финансово-кредитната политика желаните промени са във връзка с по-лесното отпускане на кредити и по-ниски лихвени проценти.

Изводът от гореизложеното е, че проблемите в сектора не са свързани главно със състоянието и тенденциите на конкурентната среда, а произтичат преди всичко от несъвършенствата в нормативна уредба, поведението на стопански субекти от сектора в противоречие с добросъвестната търговска практика, както и недостатъчния контрол от страна на компетентните институции за спазването на установените регулации.